

LAUSUNTO
HY/5881/00.13.00/2021

14.1.2022

Maa- ja metsätalousministeriölle
Viite: VN/12277/2021

Helsingin yliopiston eläinlääketieteellisen tiedekunnan lausunto luonnoksesta laiksi eläinten hyvinvoinnista ja laeiksi eräiden siihen liittyvien lakien muuttamisesta

Helsingin yliopiston eläinlääketieteellinen tiedekunta kiittää mahdollisuudesta lausua luonnoksesta hallituksen esitykseksi ja lausuu asiantuntijoitaan laajasti kuultuaan seuraavaa:

1 Yleiset kommentit lakiehdotuksesta

Lakiluonnos ja etenkin sen perustelut ovat parantuneet lain valmisteluaikana aiemmasta. Yleisesti on erittäin kannatettavaa, että lakiehdotuksessa huomioidaan viimeisen kahdenkymmenen vuoden aikana saatua tieteellistä tutkimustietoa eläimille keskeisistä käyttäytymistarpeista, ja eläinsuojelussa otetaan nyt askel kohti kokonaisvaltaisempaa eläinten hyvinvoinnin edistämistä muuttamalla laki eläinten hyvinvointilaksi.

Eläimet ovat tuntevia olentoja, joilla on fyysisiä ja psyykkisiä tarpeita sekä kyky tuntee positiivisia ja negatiivisia tuntemuksia. On myönteistä, että nyt esitetty lakiehdotus pyrkii kohtelemaan myös kaloja osin samankaltaisesti kuin muita selkärangkaisia. Tieteellinen tutkimustieto ei tue kalojen erilaista kohtelua.

Tyydyttämättömät käyttäytymistarpeet aiheuttavat eläimelle jatkuvaa turhautumista ja stressiä ja heikentävät eläimen hyvinvointia. Yhteiskunnan tuella ja siirtymäajoilla eläinten pitoa on tutkitun tiedon avulla mahdollista muuttaa lakiehdotuksen kaavailemaan suuntaan eläimen perustarpeita paremmin tyydyttäväksi.

On hyvä, että lainsäädäntöön lisätään tavoitteeksi eläinten kunnioitus, koska jo Lissabonin sopimus vuodelta 2009 toteaa eläimet tunteviksi olennoiksi (*sentient beings*). Toisaalta eläimen kunnioitus toteutuisi pääosin toimilla, jotka edistävät eläinten hyvinvointia, mutta hyvinvoinnin edistäminen on koko lain ensisijainen tarkoitus. Siten kunnioitus ei yleisellä tasolla tuo mitään ratkaisevan uutta elementtiä lain sisältöön. Sellaisenaan kunnioituskäsite on vaikeasti tulkittavissa, sillä sitä voi suunnata myös elottomiin asioihin, kuten muistomerkkeihin tai mainetekoihin. Itseisarvo käsitteenä on kiistämättä myös ongelmallinen, sillä eri viiteryhmät määrittelevät itseisarvokäsitteen omasta näkökulmastaan ja huomattavasti toisistaan poikkeavilla tavoilla. Perusteluissa käsitettä on kuitenkin avattu selkeästi korostaen, että lakiehdotuksessa itseisarvon käsite mielletään suppeasti: se ei rajaa totuttua eläinten pitotapaa eikä muuta eläimen oikeudellista asemaa. *Mielestämme myös lainsäädännöllisesti ja lain pykälissä olisi tunnustettava, että eläin on arvokas sinällään (itseisarvo) riippumatta sen välinearvosta ihmiselle.*

On perusteltua, että vaatimus lajityyppillisten tarpeiden täyttämistä kohdistetaan myös hoidossa oleviin luonnonvaraisiin eläimiin. Vaikka akuutisti sairas ja kivulias eläin usein vähentää aktiivisuutta ja sosiaalisia kontakteja, sen toipumisvaiheessa ymmärrys lajikohtaisista vaatimuksista myös edistää eläimen parantumista ja luontoon palauttamista. Lakiehdotukseen tulleet eläinkauppaa koskevat rajaukset ovat ehdottomasti kannatettavia.

Monet ihmisen hallinnassa olevista eläimistä ovat laumaeläimiä, joiden sosiaalisten tarpeiden tyydyttämistä varten eläimellä olisi oltava mahdollisuus saman lajitoverin seuraan. Tulevaisuudessa olisi asetuksella kiellettävä muun muassa hevosen, lampaan, vuohen, siipikarjalajien sekä naudan pito ilman samanlajista seuraa. Pääsääntöisesti ei riitä, että eläimillä on vain näköyhteys lajitoveriin. Eläimiä olisi kuitenkin kasvatettava nuoresta pitäen niin, että niillä olisi ryhmäkasvatusta mahdollistavat lajille ominaiset toimintamallit.

Lausumme seuraavassa erityisesti lakiehdotuksen kohtiin, jotka eroavat aiemmin lausuttavana olleesta hallituksen esityksestä 154/2018.

2 Kommentit koskien muutoksia verrattuna aiempaan lakiesitykseen (hallitusohjelmasta johtuvat muutokset)

2.1. Parsinavetat ja lypsykarjan ulkoilu

Tuottajat eivät enää nykyisin käytännössä rakenna uusia parsinavetoita. On kuitenkin hyvä, että uusien parsinavetoiden rakentaminen ja käyttöönotto kielletään lakiehdotuksessa ja että jo käytössä olevissa parsinavetoissa olevien parsipaikkojen lukumäärää ei saisi lisätä peruskorjauksen tai laajennuksen yhteydessä. Tämä edesauttaa eläinten keskeisten tarpeiden tyydyttämistä ja siten hyvinvointia. On kuitenkin tärkeää, että myös taloudellisiin seikkoihin on kiinnitetty huomiota jo käytössä olevien parsinavetoiden osalta. Huolta herättää rakennemuutoksen aikana parsinavetoissa elävien eläinten hyvinvointi. *On kannatettavaa, että liikkumisentarpeen vaatimusta parsinavetoissa laajennetaan myös talviaikaan. Tutkittu tieto ei kuitenkaan tue parsinavetan lehmien liikkumisentarpeen rajaamista vain 90 vuorokauteen vuodessa.*

Eläinlajien tulisi päästä liikkumaan riittävästi sekä säännöllisesti. Esimerkiksi liikkumisentarpeen tyydyttäminen on mahdollista eri tuotantomuodoissa, eikä tuotantomuotoa sen vuoksi voi pitää hyväksyttävänä syynä eläimen hyvinvointia heikentävälle toiminnalle. Liikunnantarpeen tyydyttäminen on yksinkertaisinta laitumilla, milloin se on käytännössä mahdollista. Laidun mahdollistaa liikkumisen lisäksi muun muassa kävelyn joustavalla pohjalla, esteettömän makuulleminenon ja ylösnousun, kehonhoitoliikkeet, esteettömän sosiaalisen käyttäytymisen sekä riittävän suuren yksilöetäisyyden pitämisen, syömisen lajityyppillisellä tavalla sekä virikkeelliset aistimukset. Naudoilla on muutamassa päivässä patoutuva liikkumisen tarve, jonka tyydyttyminen on ratkaistavissa parsinavetoissa sisäruokintakaudella joko säännöllisellä ulkoilulla tai jaloittelulla katetuissa halleissa (2, 3). Säännöllinen jaloittelumahdollisuus sisäruokintakaudella mahdollistaa parsinavetan lehmien keuhonhoidon ja sosiaalisten tarpeiden täyttymisen sekä edistää niiden terveyttä monin tavoin (3) muun muassa vähentämällä poikimiseen liittyviä sairauksia (4) ja edistämällä sorkkaterveyttä (5).

Mikäli jaloitteluolosuhteisiin ei niiden perustamisvaiheessa kiinnitä huomiota, jaloittelumahdollisuus voi myös heikentää lehmien hyvinvointia muun muassa huonontamalla sorkkaterveyttä ja lisäämällä vammoja. Tämän vuoksi tarvitaan huolellista jaloittelun suunnittelua. Ulkoilu edistää oikein suunniteltuna myös pihattolehmien ja hiehojen hyvinvointia (6), ja tätä tulisi tukea investointitukien avulla. *Jaloittelun suunnittelun tukeminen siirtymäkaudella investointitukien avulla on kannatettavaa.*

2.2. Porsitus- ja tiineytyshäkit

Emakoilla on lähestyvän porsimisen hormonimuutoksista aiheutuva vahva pesänrakennustarve: emakko aloittaa noin 24–12 tuntia ennen porsimista pesänrakentamisen, johon liittyy lisääntynyt aktiivisuus ja ympäristön materiaalien tonkiminen, kuopiminen, ja suun avulla siirtäminen. Emakon on käytännössä hyvin vaikeaa tyydyttää pesänrakennustarvetta porsimishäkissä rajatun liikkumatilan ja kuivikkeen käytön vaikeuden vuoksi.

Kun pesänrakennustarpeen tyydyttäminen ei ole mahdollista, emakon porsimiseen ja emo-ominaisuuksiin liittyvien hormonien erityis jää vaillinaiseksi, porsiminen pitkittyy ja riski syntyvien porsaiden kuolleisuuteen ja heikkouteen hapenpuutteen vuoksi kasvaa (7,8). Pesänrakennusmahdollisuuden edistäminen parantaa emakon emo-ominaisuuksia ja maidontuotantoa erityisesti ternimaitovaiheessa, mutta saattaa tehostaa maidontuotantoa myös myöhemmin imetyskauden aikana (9). Ternimaidon saanti on elintärkeää vastasyntyneelle porsaalle. Ternimaito tukee porsaan myöhempää kasvua ja tämä kasvua edistävä vaikutus ulottuu jopa teuraspainoon asti (10).

Pesänrakennusvaihe on erityisen tärkeä emakoiden hyvinvoinnille, ja onnistuessaan se tukee sekä emakon että porsaiden hyvinvointia. Tutkimukset ja käytäntö ovat osoittaneet, että porsaiden kuolleisuus on vapaassa porsituksessa hallittavissa toimivilla rakenneratkaisuilla ja osaavalla hoidolla. Rakenneratkaisujen ja hoidon lisäksi on kiinnitettävä huomioita myös emakoiden emo-ominaisuuksiin, fyysiseen kuntoon sekä pahnuekoon kohtuullistamiseen myös jalostuksen keinoin.

Vastasyntyneistä porsaista kuolee ensimmäisten kolmen vuorokauden aikana aina tietty osa. Vaikka tämä on osittain luonnollista elinkyvyttömiä eläinten karsintaa, tulisi ihmisen hoidosta riippuvaisten eläinten mahdollisimman pieneen kuolleisuuteen pyrkiä sekä eläimen hyvinvoinnin että tuotannon taloudellisuuden vuoksi. Vapaaporsituksen käyttöönottoa on osaltaan hidastuttanut pelko lisääntyvästä porsaskuolleisuudesta, etenkin nykyisissä luonnottoman isoissa pahnueissa, jotka ylittävät emakon oman imetys- ja vieroituskäyvyn (11).

Tutkimukset antavat ristiriitaista tietoa vapaaporsituksen ja häkkiporsituksen välisistä porsaskuolleisuuseroista. Kuolleisuuserojen taustalla on muun muassa erilaiset karsinaratkaisut sekä emakoiden ja tuottajien kokemattomuus vapaaporsituksesta. Toistaiseksi ainoassa laajemmassa, suurta tilatason dataa hyödyntäneessä epidemiologisessa tutkimuksessa ei vapaaporsitustiloilla ollut suurempaa porsaskuolleisuutta kuin häkkiporsitustiloillakaan (13).

Yksi vapaaporsituksen hyvä esimerkkimaa on Sveitsi. Sveitsissä häkkiporsitus on ollut kielletty vuodesta 2007, ja vuonna 2016 porsaiden kuolleisuus oli 12,4 %. Vieroitettuja porsaita jäi keskimäärin 11,4 pahnuetta kohti. Nämä luvut ovat hyvin lähellä Suomessa toteutuneita lukuja: esimerkiksi vuonna 2013 porsaskuolleisuus oli 14 % ja porsaita vieroitettiin keskimäärin 11,2 pahnuetta kohti (WinPig data). Ruotsissa häkkiporsitus on ollut kielletty jo 1990-luvulta asti, ja Ruotsiin viitataan usein taloudellisesti huonona vapaaporsituksen esimerkkinä. Kuitenkin Ruotsissakin päästiin vuonna 2016 keskimäärin 11,6 vieroitettuun porsaaseen pahnuetta kohti. Porsaskuolleisuus oli tosin Suomen vastaavaa suurempi, keskimäärin 17,1 %. Silti paras neljännes ruotsalaisista vapaaporsitustiloista ylittää 13,7 % porsaskuolleisuuteen, ja parhailla tiloilla päästään alle 10 % kuolleisuuden.

Porsivan emakon ja syntyvien porsaiden hyvinvoinnin näkökulmasta on erittäin myönteistä, että lakiehdotuksessa ehdotetaan uusien kiinteiden porsimishäkkien rakentamisen kieltoa. Tämä on linjassa myös tuoreiden EU-tason päätösten kanssa. Pelkästään kieltämällä kiinteiden porsitushäkkien rakentaminen ei kuitenkaan aukottomasti varmisteta emakoiden vapaaporsitusta

tulevaisuudessa. *Sen sijaan pykälä olisi kirjattava niin, että häkkityypistä riippumatta emakon pitäminen vapaana on lähtökohta ja tavoite. Emakoiden pito pitkäaikaisesti ja rutiininomaisesti porsitushäkeissä voitaisiin kieltää yksiselitteisesti ja selkeästi.* Elinkeino on nyt jo toiminut hyvin aktiivisesti vapaaporsituksen edistämiseksi, joten edellytykset hallittuun siirtoon vapaaporsitukseen ovat hyvät: tarpeeksi pitkällä siirtymäajalla ja tukemalla tuottajia sekä investointi- ja hyvinvointitukien että neuvonnallisten toimien avulla.

Jotta varmistetaan hallittu siirto ja eläinten hyvinvoinnin sekä tuottajien kannalta toimivien ratkaisujen käyttöönotto, olisi tarpeen asetustasolla säätää tarkemmin muun muassa vapaaporsituskarsinan minimimitoista ja -vaatimuksista.

Porsitushäkkien salliminen ”käyttöään loppuun” on aikamääränä epämääräinen. Säännöstä olisi syytä täsmentää sisällyttämällä siihen ajankohta, josta lähtien porsitushäkkien käyttö on kiellettyä.

2.3. Porsaiden kirurginen kastratio

Kaikkien eläinlajien kastratiokipu olisi hoidettava asianmukaisesti. Porsaille kastration yhteydessä annettu tulehduskivuläläke ei ole riittävä lääkitys kastratiotoimenpiteen eikä sen aiheuttaman jälkikivun poistoon (14, 28). Karjuporsaiden kastratiosta olisi mahdollista päästä eroon muun muassa kasvattamalla täyskarjuja ja kehittämällä teurastamoissa toimivia karjunhajua erottelevia menetelmiä, sekä eläinten hoitoa, ruokintaa ja jalostusta. Väliaikaisena ratkaisuna voidaan pitää myös immunokastratiota (16). *Porsaiden kivuliaasta kastroinnista tulisi siirtymäajalla luopua.* Se on ollut myös Euroopan Unionin tahtotila jo pidempään (15). Pässikaritsoiden kastroidintarve on Suomessa hyvin vähäinen, ja sen salliminen vain eläinlääkärin tehtäväksi on johdonmukaista ja edistää eläinten hyvinvointia. Poron kastratiokivun turvalliseen hoitoon kenttäolosuhteissa tarvitaan uusia, tutkimukseen perustuvia innovaatioita. Eläinlääketieteellisessä tiedekunnassa tehdyn tutkimuksen mukaan nykyiset puudutteet eivät ole riittävän nopeavaikutteisia, eikä tuotantoeläimille ole rekisteröity rauhoitteen vastalääkettä (25).

Asetuksella olisi määritettävä myös eläimeen kajoavien hoitotoimenpiteiden suorittajan pätevyydestä, kuten akupunktiosta, koirien hammaskiven poistosta, hevosen hampaiden tarkastuksesta, raspauksesta ja hoidosta, kavioiden vuolusta ja kengityksestä, sorkkahoidosta tai verinäytteen otosta. Vastaava lainsäädäntöä on humanilääketieteen toimenpiteiden suorittajien pätevyysvaatimuksista.

2.4. Jatkuva vedensaanti pysyvissä pitopaikoissa

On myönteistä, että hallituksen esityksessä ehdotetaan asetustasolla määrättävän vähintään kolme kertaa päivässä juottoa eläimille (igluvasikat, rekikoirat ja tietyt turkiseläimet), joille ei ole jatkuvan veden tarjollaolovelvoitetta pysyvissä pitopaikassaan. Jo kohtuullisen maltillisesti rajoitettu vedensaanti lisää janontunteesta aiheutuvaa levottomuutta ja pitkäaikaisena vähentää rehukulutusta, vaikka suoranaisia kuivumiseen viittaavia muutoksia ei vielä havaita. Tavoitteena tulisi olla, että pysyvissä pitopaikoissa on oltava vettä jatkuvasti saatavilla. Riittävästi tutkittua tietoa vedensaannin rajoittamisen haitoista ei vielä ole. *Eläinlajikohtaisen asetusvalmistelun pitäisi perustua tutkittuun tietoon eläinten vedentarpeesta ja juomismotivaatioista eri tilanteissa. Asetustasolla olisi lisäksi täsmennettävä lyhytaikainen tarhaus, jolloin tarhassa ei olisi vettä tarjolla.*

Jatkovaa vedensaantia koskevia säädöksiä olisi syytä täsmentää: asetusten poikkeussäännöksiä sovellettaisiin vain silloin, kun vesi sääolosuhteiden takia jäätyy, ja silloinkin eläimet olisi juotettava vähintään kolme kertaa päivässä. *Tätä olisi syytä täsmentää siten, että vasikalle pitää tarjota maitojuoman lisäksi myös vettä juotavaksi.*

2.5. Eläinkauppa, pentutehtailu

Lakiehdotuksen koiran ja kissojen tuontia ja myyntiä koskevat pykälät 39–41 § ovat kohtuullisia ja puuttuvat nykytilanteen epäkohtiin tehokkaasti. Toteutuessaan muutokset edistänevät koirien ja kissojen hyvinvointia.

2.6. Eläinlääkäreiden ilmoitusvelvollisuus perinnöllisten vikojen johdosta lemmikeille tehdyistä toimenpiteistä

Eläinten hyvinvointihaittoihin puuttuminen myös jalostuksellisin keinoin on tärkeää. On kiitettävää, että jalostushaittoja huomioidaan esiintyvän lemmikkieläinten lisäksi myös tuotantoeläimillä.

Eläinlääkärinammatin harjoittamisesta annetun lain (29/2000) muutoksen ilmoitusvelvollisuutta voitaisiin laventaa myös tiettyihin vakaviin perinnöllisiin sairauksiin, joiden hoitoon hakeudutaan. Tällaisia voisivat olla esimerkiksi erityisen vakavat atopiat ja allergiat sekä koirien äärimmäisen voimakas äänilyherkkyys (24). Tieto pieneläinten sairauksien perinnöllisyydestä kehittyy jatkuvasti, ja olisi sen vuoksi kannatettavaa, että ilmoitusvelvollisuuden piiriin kuuluvia toimenpiteitä ja hoitoja tarkasteltaisiin säännöllisesti.

Sujuvasti toimiakseen toimenpiteiden ilmoittamisessa eläinrekistereihin on harkittava tautikoodiston luomista ja käyttöönottoa diagnoosien yhtenäistämiseksi ja tarvittavaa tilastointia varten. Toimiakseen käytännössä ilmoittamisen tulee olla niin vaivatonta, että se ei aiheuta eläinlääkärille huomattavaa lisätyötä. Mahdollista voisi olla esimerkiksi yhteistyö olemassa olevien rekisterinpitäjien kanssa (Suomen Kennelliitto, Suomen Kissaliitto).

Esityksestä jää epäselväksi, miten asiaa koskevaa valvontaa toteutettaisiin ja millaisia keinoja valvontaviranomaisilla olisi puuttua eläinten jalostukseen ilmoitusten perusteella. Mikäli ilmoitukset eivät johda mihinkään toimenpiteisiin, on olemassa vaara, että ilmoituksella ei ole mitään todellista vaikutusta jalostukseen.

3 Muut muutokset

Liikkumisen tarve ei koske vain nautoja. Suuri osa kotieläimistämme on alun perin laiduntavia kasvissyöjiä, kuten lampaat, vuohet, hevoset ja naudat (1), ja näiden terveyttä ja hyvinvointia edistää pääsy laitumelle. Hevosten olisi esimerkiksi kyettävä ottamaan laukka-askelia tarhoissa. *Jaloittelutarhojen koot olisi säädettävä asetustasolla riittävän suuriksi, jotta liikunnantarpeen tyydyttyminen olisi mahdollista jaloittelutarhoja käyttäville eläinlajeille. Lisäksi olisi määritettävä erikseen asetuksessa, että hevosilla on oltava mahdollisuus vapaaseen jaloitteluun riittävän suuressa tarhassa päivittäin.*

On myönteistä, että sosiaalisten tarpeiden tyydyttyminen on nostettu keskeiseksi käyttäytymispiirteeksi. Täsmennystä kuitenkin tarvitaan siltä osin, että laumaeläimen sosiaalisia tarpeita ei voi tyydyttää toisen eläinlajin seura. *Hevosten, nautojen, vuohien ja lampaiden pito ilman lajitoverin seuraa voitaisiin kieltää siirtymäajalla.* Hevosilla on tarve toteuttaa tiettyä käyttäytymistä, kuten syömistä tai lepäämistä, samaan aikaan lauman muiden jäsenten kanssa, ja ne stressaantuvat helposti yksin ollessaan. Pelkkä näköyhteys ei ole lähtökohtaisesti riittävä keino tyydyttää sosiaalisia tarpeita (21, 22). Vastaavasti vasikoilla lajitoverin seura mahdollistaa sosiaalista leikkiä, edistää

stressinsietokykyä sekä positiivisia tunteita (22,23). *Sen vuoksi vasikoiden yksilökarsinakasvatus olisi perusteltua rajata ensimmäisiin viikkoihin syntymän jälkeen.*

Lakiehdotuksessa esitetään, että 1.1.2035 jälkeen emakon tai ensikon saa pitää tiineytyshäkissä enintään kahdeksan päivää siemennyksen yhteydessä. On tärkeää huomata, että kahdeksan päivää tiineytyksestä on erittäin herkkä tiineyden vaihe juuri ennen alkioden kiinnittymistä. Ensimmäinen tiineyskuukausi ja varsinkin ensimmäiset kolme viikkoa ovat erityisen riskialtista aikaa alkioden varhaiskuolemille, jotka johtuvat yhdistämisen seurauksena tapahtuvasta tappelusta ja stressistä (29). Paras ajankohta ryhmien muodostamiselle on välittömästi vierotuksen jälkeen. Ehkä tässä haetaan käytännön sanelemana kompromissia. Ryhmän käsittely siemennyksineen siemennysviikolla vie käytännössä viikon, joten ryhmätasolla säädös on ymmärrettävä. Tosin se sisältää riskin, että osalla tiloista emakot saatetaan yhdistää vasta, kun ryhmän viimeisellä emakolla on kulunut kahdeksan vuorokautta siemennyksestä. Lain soveltamiseen on siksi kiinnitettävä tämän asian osalta erityistä huomiota.

4 Lakiehdotuksen pykälät ja yksityiskohtaiset perustelut

12 §. *Kohtelun yleiset vaatimukset:* Pykälän perusteluissa esitetään, että jos eläinten käsittelyssä ja koulutuksessa käytetään apuna toisia eläimiä, kuten paimentavia koiria lampaiden käsittelyssä tai lampaita paimentavien koirien koulutuksessa, olisi huolehdittava siitä, että eläimet eivät aiheuta toisilleen tarpeetonta pelkoa tai muuta kärsimystä. Tämä on kannatettavaa.

13 §. *Kielletty kohtelu:* Pykälän ensimmäisessä momentissa kielletään sellainen eläinten kovakourainen käsittely, jolla aiheutetaan tarpeetonta kärsimystä eläimille. Tämä on hyvin kannatettava kielto, ja olisi toivottavaa, että sen nojalla voitaisiin ottaa kantaa viihde-, harraste- tai kilpailumielessä suoritettavaan pyydä- ja päästä-kalastukseen.

Kalojen kiputuntemus ei viimeisimmän tutkimustiedon mukaan eroa olennaisesti nisäkkäiden vastaavasta. Kalojen kipukokemuksessa kyse ei ole vain refleksinomaisesta mekaanisesta reaktiosta. Kalat oppivat esimerkiksi välttämään paikkoja, joissa ovat kokeneet kipua. Kipukokemus muuttaa kalojen käyttäytymistä jopa päivien ajan, ja kivun aiheuttamia käyttäytymismuutoksia saadaan lievennettyä kipulääkityksellä. Lisäksi kivuliaat kalat ovat koeolosuhteissa valmiita tekemään työtä saadakseen kipulääkettä (17,18). Koukulla kalastaminen aiheuttaa kalalle sekä kipua ja stressiä että usein kudolvaurioita. Ellei pyydä- ja päästä-kalastus tapahdu hyvin perustellusta syystä (kuten kannanhoidollisessa tarkoituksessa tehdyn kartoituksen vuoksi, jota ei voida millään muulla tavalla toteuttaa), tai jos kyse on alamittaisten kalojen tai suurten emokalojen vapauttamisesta, ei tällaista kärsimystä kaloille aiheuttavaa toimintaa voida pitää tarpeellisena eikä siten hyväksyttävänä. On myös ongelmallista, että kalan mahdollinen eloonjääminen jää kalastajan arvioitavaksi. Riskinä on, että veteen palautetaan huomattavasti loukkaantuneita eläimiä. *Edellä mainituista syistä olisi perusteltua, että pyydä- ja päästä-kalastus kiellettäisiin.*

On erittäin kannatettavaa, että kalojen tainnutus ehdotetaan pakolliseksi. On kuitenkin ongelmallista, että pykälä ei koske suurina määrinä pyydettyjä kaloja. Tämä ristiriita osoittaa tarvetta kehittää massatainnutusmenetelmiä kaloille.

Eläimiä käytetään kohteina eläinkilpailuissa ja niitä varten tehtävissä harjoituksissa. Tällaisia ovat muun muassa lampaat paimenrotuisten koirien paimentamisviettien testauksessa sekä elävät ketut tiettyjen metsästyskoirarotujen luolakokeissa. Ketut elävät tavanomaisissa varjotalo-olosuhteissa usein paljon pidempään kuin turkistarhoilla. Elävien kettujen käyttö metsästyskoirien harjoitusyötinä on ketuille lähtökohtaisesti stressaavaa, vaikka niiden välinen fyysinen kontakti olisikin yritetty estää. Tästä on kantanut huolta muun muassa Seura- ja harrastuseläinten hyvinvoinnin neuvottelukunta

(21). *Elävien kettujen käyttö luolakoirien koulutuksessa tulisi harkita kiellettäväksi. Muiden kohde-eläinten hyvinvoinnista, harjoitus-/kilpailujaksojen välisistä lepoajoista ja pito-olosuhteista voitaisiin säätää asetuksella.*

16 §. *Toimenpiteiden tekijä ja kivunlievityksen käyttö:* Kivunlievityksen pakollisuus on kannatettavaa. Lakiehdotuksen mukaan kivulioiden toimenpiteiden yhteydessä olisi käytettävä kivunlievitystä, ellei toimenpiteestä aiheutuva kipu ole lievää ja hetkellistä tai jos toimenpide ei siedä viivytystä. *Kohtaa olisi syytä muuttaa siten, että kivulioiden toimenpiteiden yhteydessä on käytettävä riittävää kivunlievitystä.* Ellei kivunlievitys ole riittävää, se ei poista kipua.

On kannatettavaa, että asetuksella säädettäisiin erikseen kipulääkityksestä, koska uutta tutkimustietoa karttuu vilkkaasti. *Perustelumuistioon voitaisiin täydentää, että kivuliaan toimenpiteen asianmukaiseen kipulääkitykseen kuuluvat sekä toimenpiteen aiheuttaman että sen jälkeisen kivun hoito.*

18 §. *Kielletyt välineet ja laitteet:* Perusteluihin olisi hyvä täsmentää, että sisätiloissa käytettävät kielletyt sähköiskuja antavat parsivahdit olisi kielletty myös siipikarjalta. Esimerkiksi kalkkunaemojen lattiamuninnan ehkäisemiseen voidaan joskus käyttää sähköpaimenia seinänvierustoilla; lattiamuninnan ehkäisemiseen on muitakin, eläinystävällisempiä keinoja.

21 §. *Ruokinta ja juotto: Pykäliin voitaisiin lisätä määritelmä, mitä tarkoitetaan vastakuoriutuneella untuvikolla.* Lakiehdotuksessa mainitaan, että vastakuoriutuneille linnunpoikasille ei tarvitsisi olla vettä tarjolla. Tätä perustellaan perustelumuistiossa sillä, että vastakuoriutuneet linnunpoikaset eivät tarvitse juomavettä ennen kuin ne saavuttavat sellaisen kehitysvaiheen, jolloin ne alkavat harjoitella ravinnon ja veden hankkimista ympäristöstään. Untuvikot alkavat kuitenkin nokkia ympäristöönsä heti kuoriutumisen jälkeen, ja ne alkavat syödä ja juoda nopeasti, mikäli niillä on vettä ja rehua tarjolla kuorijassa hautomossa tai heti kuoriutumisen jälkeen. Vaikka ruskuaispussi riittää turvaamaan untuvikkojen nesteensaannin jonkin aikaa kuoriutumisen jälkeen, varhainen syöminen ja juominen edistää muun muassa untuvikkojen ruoansulatuskanavan kehittymistä, immuniteettia ja ruskuaispussin hyödyntämistä. Mikäli broileriuntuvikot kuoriutuvat kasvattamossa, jossa on heti kuoriutumisen jälkeen pääsy rehulle ja vedelle, on se edistänyt broilereiden jalkaterveyttä. Mikäli untuvikot kuljetetaan kuorijasta kasvattamoon, ruskuaispussin on katsottu kuljetuslainsäädännössä riittävän alle 72 tunnin kuljetuksen ajaksi. Käytännössä linnuille kuitenkin voidaan pakata mukaan energiageeliä. Tutkimustieto ei siten tue vastakuoriutuneiden untuvikkojen vedenrajoitusta (26, 27).

46, 48 §. *Kilpailueläinlääkärin tehtävät ja pätevyys:* Lakiehdotuksen mukaan aluehallintovirasto voisi määrätä kilpailun järjestäjän kustannuksella eläinlääkärin valvomaan kilpailutilaisuutta. Esityksessä ilmeisesti kilpailuja valvova eläinlääkäri ja kilpailueläinlääkäri viittaavat samaan eläinlääkäriin, jonka lähtökohtaisesti palkkaa kilpailujen järjestäjä itse. Tehtävässä voisi toimia myös yksityinen eläinlääkäri. Ehdotus aluehallintoviraston määräämästä eläinlääkäristä on epämääräinen: Kenet aluehallintovirasto voisi määrätä tehtävään? Voisiko eläinlääkäri pyytää oman taksansa mukaisen palkkion tästä työstä?

73 §. *Tulli:* Tulli nostetaan lakiehdotuksessa valvovaksi viranomaiseksi. Tällä hetkellä Tullin osaaminen ja resurssit eläinten hyvinvoinnin valvontaan ovat erittäin vähäiset, ja esitys vaatisi ammattitaitoisen henkilökunnan varaamista tähän tehtävään Tullille. Ehdotus on kuitenkin sinänsä erittäin kannatettava.

81 §. *Läsnäolo-oikeus:* Läsnäolo-oikeuden antaminen valvontaviranomaisen ohjauksessa olevalle opiskelijalle on äärimmäisen tärkeä lisäys lainsäädäntöön. Lisäys poistaisi epävarmuuden siitä, voiko opiskelija osallistua tarkastuksille.

82 §. *Asiantuntijan ja avustajan käyttäminen:* Lakiehdotuksessa on linjattu, että jatkossa tarkastuksilla voitaisiin käyttää apuna toimenpiteissä avustajia ja arvioinnissa asiantuntijoita. Nykymuotoinen eläinsuojeluvalvojen käyttäminen voitaisiin esityksen mukaan lopettaa. Avustajat ja

asiantuntijat saisivat ehdotuksen mukaan tulla myös nykyisen kotirauhan piiriin. Ehdotuksen mukaan avustaja voisi varsinaisen tarkastuksen jälkeen jatkaa avustavia toimenpiteitä myös yksin muualla, paitsi tilassa, jota käytetään pysyvään asumiseen.

Ehdotusta voi pitää kannatettavana erityisesti avustajien suhteen. On erittäin hyvä, että asiantuntija-avun ja avustajien käytöstä on linjattu selkeästi. Lisäksi on hyvä, että on tunnistettu siitä aiheutuvat kustannukset ja mahdollisuus veloittaa ne valtiolta. Avustajien käyttö myös tarkastuksilla kotirauhan piirissä on erittäin tärkeää, koska suurin osa tarkastuksista kohdistuu yksityishenkilöiden asuntoihin. Esitys myös mahdollistaisi avustajan itsenäisen toiminnan esimerkiksi asunnon pihapiirissä varsinaisen tarkastuksen jälkeen, vaikka asunnossa hän ei saisikaan toimia yksin. Se mahdollistaisi muun muassa eläinten loukuttamista ulkona.

86 §. *Broilereiden ja sikojen hyvinvoinnin arviointi teurastamolla*: Broilereiden jalkapohja-arvioinnin rinnalle tuodaan toinen hyvinvoinnin arviointivaatimus teurastamolle. Eläinperäisten hyvinvointimittareiden käyttöönotto olisi tarpeen laajemminkin. Sikojen hännänpurenta on hyvä mittari lihasian koko elinkaaren aikaisesta hyvinvointitasosta, kunhan arviointi tehdään asianmukaisella tavalla. Arvioinnille on julkaistu tutkimukseen perustuva ehdotus, ks. Valros et al. 2020 (19).

91 §. *Ilmoitusvelvollisuus poliisille*: On hyvä, että ilmoitusvelvollisuutta on täsmennetty ja selkiytetty. Nykyisen eläinsuojelulain perusteella kaikki rikkomukset on pitänyt ilmoittaa poliisille. Tämä on johtanut myös epäselvien yhteistyökäytäntöjen takia siihen, että kaikki tilanteet, joissa on annettu määräys tai ryhdytty muihin pakkokeinoihin, on aina lähetetty tiedoksi poliisille. Poliisi ei kuitenkaan ole ilmoituksiin reagoinut, ellei erillistä esitutkintapyyntöä ole toimitettu. Nyt ilmoitusvelvollisuuden piiristä on jätetty pois vähäiset rikkomukset ja näin jätetty paikallisviranomaiselle mahdollisuus tehdä ilmoitus ja esitutkintapyyntö vain merkittävistä tapauksista. Tämä vähentäisi turhaa asiakirjojen käsittelyä.

Koska valvontaviranomainen voi ehdotuksen mukaan käyttää harkintaa sen suhteen, milloin tekee ilmoituksen poliisille, on hyvin todennäköistä, että ilmoittamiskynnys vaihtelee valvojakohtaisesti. Tätä epäyhdenmukaisuutta tulisi vähentää käytännönläheisellä ohjeistuksella.

92 §. *Viranomaisen toimet eläinten hyvinvointimääräysten vastaisen menettelyn johdosta*: Pakkokeinojen lisäksi lakiin ehdotetaan lisättäväksi mahdollisuus kehotuksen antamiseen silloin, kun rikkomus on vähäinen. Tämä on hyvä ehdotus ja selkiyttäisi ja tehostaisi valvontaa. Ehdotuksen esimerkeissä kehotusta esitetään lähinnä hoidon laiminlyöntitilanteisiin tai puuttuviin ilmoituksiin ja lupiin. Lakiin tulisi kuitenkin jättää mahdollisuus käyttää kehotusta myös tilanteissa, joissa olosuhteet vaativat vähäisiä korjauksia.

Kehotuksen antaminen on kirjattu luvun 12 (hallinnolliset pakkokeinot) alle. Käytäntö on osoittanut, että kehotuksen ja hallinnollisen pakkokeinon ero ei aina ole täysin selvä viranomaisellekaan. Kehotusta saatetaan virheellisesti pitää jonkinasteisena hallinnollisena pakkokeinona, vaikka se ei sitä ole. *Tästä syystä kehotuksen antamisesta voitaisiin säätää ennen pakkokeinoja käsittelevää lukua, ei sen osana*. Kehotus on hallinnollisesti hyvin erilainen kuin pakkokeinot, ja ehdotettu muokkaus vähentäisi kehotuksen ja pakkokeinojen sekaannuksen mahdollisuutta.

97 §. *Kiireellisen hoidon hankkiminen*: On hyvä, että ehdotuksessa on erikseen selkiytetty kustannusten hoitamista kiiretilanteessa. Ehdotuksen mukaan maksuista huolehtisi aluehallintovirasto, samoin kuin se huolehtisi kustannusten perimisestä omistajalta. Tällä hetkellä maksujen hoitaminen ja periminen on jäänyt kuntien vastuulle. Kunnan on siis ensin pitänyt järjestää hoito ja maksaa lasku, ellei omistaja ole maksanut sitä suoraan. Tämän jälkeen kunnan on pitänyt yrittää periä maksuja asiakkaalta, ja vasta jos laskuja ei makseta, veloittaa menot aluehallintovirastolta.

98 §. *Eläimen myyminen, muu luovuttaminen ja lopettaminen:* On hyvä, että lakiehdotukseen on lisätty mahdollisuus myös muuhun luovutukseen. Tällä hetkellä lainsäädännössä on huomioitu vain myyminen ja lopettaminen. Usein valvontatoimenpiteet kuitenkin kohdistuvat eläimiin, joilla ei ole varsinaista markkina-arvoa, joten on oleellista, että myös muu luovutus on huomioitu.

114 §. *Perittävät maksut:* Valvontaviranomainen voisi jatkossa periä toimijalta maksun tarkastuksesta, joka joudutaan tekemään sen takia, että toimijan toiminta ei ole täyttänyt sille asetettuja vaatimuksia, ja tämän johdosta joudutaan tekemään määräyksen tai kiellon antamisen jälkeinen uusintatarkastus. Ehdotettu muutos on tervetullut, koska se saattaa tietyissä tapauksissa lisätä epäkohtien korjaamista ja siten valvonnan vaikuttavuutta.

Liite 1: Ehdotetun lain liitteessä 1 lueteltaisiin ne nisäkäs- ja lintulajit, joita saa pitää tuotantoeläimenä. Lakiehdotuksen perusteluissa mainitaan, että listalle on pyritty sisällyttämään kaikki ne nisäkäs- ja lintulajit, joita Suomessa tällä hetkellä pidetään tuotantotarkoituksessa.

Lintujen luettelossa ei ole mainittu ankan (heinäsorsan, *Anas platyrhynchos*) lisäksi toista sorsaa, myskisorsaa (*Cairina moschata*; Muscovy duck). Kumpikin sorsa (*Anas platyrhynchos* ja *Cairina moschata*) on mainittu nykyisessä Valtioneuvoston asetuksessa ankojen ja hanhien suojelusta (675/2010), ja myskisorsia kasvatetaan Suomessa tuotantoeläiminä pienimuotoisesti.

5 Muut kommentit

Eläinsuojeluvalvonnan kustannukset:

Kustannusten osalta olisi hyvä tarkentaa, voiko jatkossa myös kunnan terveydensuojeluviranomaisen tekemästä valvonnasta veloittaa valtiota. Jos veloitus voidaan tehdä avustajien käytöstä, tulisi olla mahdollisuus veloittaa myös terveystarkastajan kustannukset.

Poliisin roolin eläinten hyvinvoinnin valvonnassa todetaan säilyvän ennallaan. Lisäksi on mainittu, ettei valvonnasta poliisille aiheutuneita kuluja pystytä selkeästi määrittelemään. Lain mukaan poliisi säilyy myös ensisijaisena eläinten hyvinvoinnin valvojana, ja poliisin tulee antaa tarvittaessa virka-apua tehtävissä kunnaneläinlääkärille ja toisin päin. Poliisi on kuitenkin hiljattain alkanut veloittaa kuntaa virka-avun antamisesta eläinsuojelulain valvontaan liittyvissä tehtävissä. Tämä voi osaltaan selittää nousseita valvonnan kustannuksia, eläinsuojeluvalvontaa tekevien eläinlääkärien parityöskentelyn lisäksi. Olisikin syytä täsmentää, onko kuntien veloittaminen edellä mainituista tehtävistä todella aiheellista, vaikka tehtävä on lainsäädännössä määrätty poliisille. Lopulta kunta veloittaa tehtävistä takaisin valtiota. Olisiko vastaavasti kunnalla oikeus veloittaa poliisia silloin, kun poliisin aloitteesta lähdetään eläinten hyvinvoinnin valvontaan tarkastukselle, ja otettaisiinko se huomioon veloitettaessa valtiolta aiheutuneita kuluja? Olisi syytä harkita, miten valtion ja kuntien välistä edestakaista veloitusta olisi mahdollista purkaa. Se olisi perusteltua julkishallinnon kustannusten vähentämisen ja toiminnan tehostamisen kannalta.

Parityöskentely eläinsuojelutarkastuksilla:

On tärkeää edistää eläinlääkäreiden parityöskentelyä kaikilla alueilla. Sinänsä kannatettava avustajien ja asiantuntijoiden käyttö ei korvaa toimivaltaisen virkaeläinlääkärin apua valvontatyössä, koska virkavastuulla toimivalla eläinlääkärillä on tilanteen hoidosta ja päätöksen tekemisestä kuitenkin lopullinen vastuu ja syvällisempi osaaminen.

Mikäli halutaan edistää valvontaa tekevien eläinlääkärien työssäjaksamista ja näin vähentää työuupumuksesta aiheutuvia sairauspoissaoloja, olisi eläinlääkäreiden parityöskentelyn suosiminen ensiarvoisen tärkeää. Hankalissa tapauksissa kahden eläinlääkärin tekemä arvio tilanteesta antaa varmemman pohjan päätökselle. Myös säästöjen saavuttaminen eläinsuojeluvalvonnan kuluissa on

mahdollista sitä kautta, että käynnit hoidettaisiin pääasiassa parityönä toisen eläinlääkärin kanssa. Tämä johtuu siitä, että kaksin tehtynä työ on mahdollista tehdä tehokkaammin. Kentällä tulee esimerkiksi vastaan tilanteita, joissa tarvitaan kahden eläinlääkärin mielipidettä tilanteesta, joka voidaan todeta ainoastaan paikan päällä. Mikäli käytäntö on se, että eläinlääkäri tekee tarkastukset yksin tai avustajan kanssa, voidaan samaan kohteeseen joutua tekemään useampi tarkastuskäynti, mikäli tilanteeseen tarvitaan toinen mielipide.

Toinen virkavastuulla toimiva eläinlääkäri näkee tilanteen myös selkeämmin eri suunnista kuin avustaja, jolla ei ole lopullista päätösvaltaa eikä näin todennäköisesti myöskään vastaavaa koulutusta ja osaamista eri alueilta, joita eläinten hyvinvoinnin valvonnassa tarvitaan. Näin ollen avustajan mielipide asian lopullisesta hoitamisesta voi olla täysin erilainen kuin virkavastuulla toimivan eläinlääkärin. Tämä voi johtaa siihen, että vaikka mahdollista toimenpiteiden suorittamiseen tarvittavaa apua avustajalta saataisiinkin, ei häneltä saada samanlaista apua ja tukea lopulliseen asian ratkaisemiseen.

Mitä paremmin valvontatyötä tekevät eläinlääkärit saadaan jaksamaan työssään, sitä enemmän saadaan säästöjä. Työssään kokenut valvoja pystyy työskentelemään tehokkaasti, koska tapausten hoito on jo tuttua, ja toisaalta hän pystyy parityössä perehdyttämään myös uudempia tulokkaita. Perehdytys ja rekrytointikuluissa säästetään, mitä harvemmin rekrytointeja joudutaan tekemään. Myös sairauspoissaolojen vähentäminen on merkittävä tapa vähentää kustannuksia. Samalla voidaan parantaa kansalaisten perusoikeuksien toteutumista, kun saamme tehokkaasti ja viivytyksettä hoidettuja valvontatapauksia, joissa päätökset on tehty selkeästi ja hyvin perustellen.

Dekaani

Olli Peltoniemi

Hallintopäällikkö

Marko Niemi

Lausunto on allekirjoitettu sähköisesti Helsingin yliopiston asian- ja dokumentinhallintajärjestelmässä.

6 Tieteelliset viitteet

1. Broom, D. Fraser, A., 2015. Domestic animal behaviour and welfare, 5.p, CABI Head Office, Oxfordshire, Iso-Britannia.
2. Loberg, J., 2005. Exercise of tied dairy cows during the winter aspects of motivation and preference, Skara: Sveriges lantbruksuniversitetet. <https://pub.epsilon.slu.se/914/>.
3. EFSA, 2009. Scientific Opinion of the Panel on Animal Health and Welfare on a request from the Commission on the risk assessment of the impact of housing, nutrition and feeding, management and genetic selection on behavior, fear and pain problems in dairy cows. EFSA Journal, 1139: 1-66. <https://www.efsa.europa.eu/en/efsajournal/pub/1139>.
4. Gustafson, G., 1993. Effects of daily exercise on the health of tied dairy cows. Preventive Veterinary Medicine, 7: 209-223. doi:10.1016/0167-5877(93)90030-W.
5. Loberg, J., Telezhenko, E., Bergsten, C., Lidfors, L., 2004. Behavior and claw health in tied cows with varying access to exercise in an outdoor paddock. Applied Animal Behaviour Science, 89: 1-16. doi:10.1016/j.applanim.2004.04.009.
6. Arnott, G., Ferris, C.P., O'Connell, N.E., 2017. Review: welfare of dairy cows in continuously housed and pasture-based production systems. Animal, 11: 261-273. doi:10.1017/S1751731116001336.
7. Oliviero, C., Heinonen, M., Valros, A., Hälli, O., Peltoniemi, O., 2008. Effect of the environment on the physiology of the sow during late pregnancy, farrowing and early lactation. Animal Reproduction Science, 105: 365-377. doi:10.1016/j.anireprosci.2007.03.015.
8. Oliviero, C., Heinonen, M., Valros, A., Peltoniemi, O., 2010. Environmental and sow-related factors affecting the duration of farrowing. Animal Reproduction Science, 119: 85-91. doi:10.1016/j.anireprosci.2009.12.009.
9. Yun, J., Swan, K.-M., Farmer, C., Oliviero, C., Peltoniemi, O., Valros, A., 2014. Parturition nestbuilding has an impact on postpartum nursing performance and maternal behaviour in early lactating sows. Applied Animal Behaviour Science, 160: 31–37. doi:10.1016/j.applanim.2014.08.011.
10. Declerck, I., Dewulf, J., Sarrazin, S., Maes, D., 2016. Long-term effects of colostrum intake in piglet mortality and performance Journal of Animal Science, 94:1633–1643. doi:10.2527/jas2015-9564.
11. Baxter, E., Rutherford, K., D'Eath, R., Arnott, G., Turner, S., Sandøe, P., Moustsen, V., Thorup, F., Edwards, S., Lawrence, A., 2013. The welfare implications of large litter size in the domestic pig II: Management factors. Animal Welfare, 22: 219–238. doi:10.7120/09627286.22.2.219.
12. Baxter, E., Lawrence, A., Edwards, S., 2011. Alternative farrowing systems: design criteria for farrowing systems based on the biological needs of sows and piglets. Animal, 5: 580–600. doi:10.1017/S1751731110002272.
13. Weber, R., Kiel, N., Fehr, M., Horat, R., 2007. Piglet mortality on farms using farrowing systems with or without crates. Animal Welfare, 16: 277-289.
14. Peltoniemi, O., 2017. Pikkuporsaiden kastratiosta eroon – mutta millä keinoin? Eläinlääkäripäivien luentokokoelma 2017, Helsinki.
15. European Declaration on alternatives to surgical castration of pigs, 2010. https://ec.europa.eu/food/animals/welfare/practice/farm/pigs/castration_alternatives_en.
16. EFSA, 2004. Opinion of the Scientific Panel on Animal Health and Welfare on a request from the Commission related to welfare aspects of the castration of piglets. EFSA Journal, 91:1-18. <http://www.efsa.europa.eu/en/efsajournal/pub/91>.
17. Weber, E.S., 2011. Fish analgesia: Pain, stress, fear aversion, or nociception? Veterinary Clinics of North America – Exotic Animal Practice, 14: 21-32. doi:10.1016/j.cvex.2010.09.002.
18. Sneddon, L., 2015. REVIEW Pain in aquatic animals. Journal of Experimental Biology, 218: 967-976. doi:10.1242/jeb.088823.
19. Valros, A., Välimäki, E., Nordgren, H., Vugts, J., Fàbrega, E., Heinonen, M., 2020. Intact tails as a welfare indicator in finishing pigs? Scoring of tail lesions and defining intact tails in undocked pigs at the abattoir. Frontiers in Veterinary Science, 7: 405. <https://doi.org/10.3389/fvets.2020.00405>.
20. Ruet, A., Lemarchand, J., Parias, C., Mach, N., Moisan, M. P., Foury, A., ... Lansade, L., 2019. Housing horses in individual boxes is a challenge with regard to welfare. Animals, 9(9), 621.

21. Kohde-eläinten hyvinvointiin kiinnitettävä huomiota koirakokeissa, 2016. Seura- ja harrastuseläinten hyvinvoinnin neuvottelukunta.
<https://mmm.fi/documents/1410837/1879706/kannanotto+1.4.16.pdf/b5c56979-d646-419a-9867-7b87ca0716c4/kannanotto+1.4.16.pdf?t=1465484099000>.
22. Bučková, K., Špinka, M., Hintze, S., 2019. Pair housing makes calves more optimistic. *Sci Rep* 9, 20246 (2019). <https://doi.org/10.1038/s41598-019-56798-w>.
23. Mandel, R., Whay, H.R., Klement, E. Nicol, C.J., 2016. Invited review: Environmental enrichment of dairy cows and calves in indoor housing. *Journal of Dairy Science*, Volume 99, Issue 3, 2016, Pages 1695-1715. [https://www.journalofdairyscience.org/article/S0022-0302\(16\)00034-5/pdf](https://www.journalofdairyscience.org/article/S0022-0302(16)00034-5/pdf).
24. Tiira, K., Sulkamaa, S., Lohi, H., 2016. Prevalence, comorbidity, and behavioral variation in canine anxiety. *Journal of Veterinary Behavior*, Volume 16, November, 2016, Pages 36-44.
25. Nurmi, H.K., 2021. Pain alleviance and welfare of castrated reindeer. 2021 Nordic workshop for interested in reindeer health and welfare, Kiruna, Ruotsi.
26. De Jong, C., Gunnink, H., van Hattum, T., van Riel, J.W., Raaijmakers, M.M.P., Zoet, E.S., van den Brand, H., 2019. Comparison of performance, health and welfare aspects between commercially housed hatchery-hatched and on-farm hatched broiler flocks. *Animal*, 13:1269–1277.
27. Malorka, A., Santin, E., Dahlke, F., Boleli, I., 2003. Posthatching water and feed deprivation affect the gastrointestinal tract and intestinal mucosa development of broiler chicks. *Journal of Applied Poultry Research*, 12, 483–492.
28. Yun, J., Ollila, A., Valros, A., Larenza Menzies, M.P., Heinonen, M., Oliviero, C. & Peltoniemi, O., 2019, 'Behavioural alterations in piglets after surgical castration: Effects of analgesia and anaesthesia', *Research in Veterinary Science*, Vuosikerta 125, Sivut 36-42.
<https://doi.org/10.1016/j.rvsc.2019.05.009>.
29. Munsterhjelm, C., Valros, A., Heinonen, M., Hälli, O. & Peltoniemi, O., 2008, 'Housing during early pregnancy affects fertility and behaviour of sows', *Reproduction in Domestic Animals*, Vuosikerta 43, Nro 5, Sivut 584-591. <https://doi.org/10.1111/j.1439-0531.2007.00956.x>.